

برنامهٔ درسی پنهان و آزارهای عاطفی یادگیری

دکتر فاطمه بیان‌فر

عضو هیأت علمی دانشگاه امام نور

دکتر حسن دینی

عضو هیأت علمی دانشگاه علامه طباطبائی

آییز

این اثر، مشمول قانون حمایت مولفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ است، هرکس تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه ناشر، نشر یا پخش کند، مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت

سرشناسه : بیان فر، فاطمه، ۱۳۴۲-
عنوان و نام پدیدآور : برنامه درسی پنهان و بازده‌های عاطفی یادگیری / مولفان فاطمه بیان فر، حسن ملکی.
مشخصات نشر : تهران: آبیژ، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری : ۲۰۸ ص.: جدول، نمودار.
شابک : 978-964-970-437-1
وضعیت فهرست نویسی : فیبا
شماره ثبت :
برنامه‌های درسی :
شناسه افزوده : ملکی، حسن، ۱۳۳۳-
ردی کنگره : LB ۲۸۰۶/۱۵/ب۸۷۴ ۱۳۹۲
ده بندی دیوبند : ۳۷۵/۰۰۱
شماره کتابخانه ملی : ۳۲۱۵۵۴۴

آبیژ

برنامه درسی پنهان و بازده‌های عاطفی یادگیری

تالیف : دکتر فاطمه بیان فر، حسن ملکی

ناشر : آبیژ

قطع : وزیری

نوبت چاپ : اول

تاریخ : تابستان ۱۳۹۳

تیراژ : ۱۵۰۰

صفحات : ۲۰۸

شابک : ۹۷۸-۹۶۴-۹۷۰-۴۳۷-۱

لینوگرافی : نورنگ ۷۷۵۲۹۳۶۳-۷۷۵۳۱۰۲۷

چاپ و صحافی : طرفه ۵۵۲۶۹۲۸۷-۸

کتابیران: تهران، میدان انقلاب، ابتدای خیابان آزادی، خیابان دکتر قریب، بعد از فرصت شیرازی،

پلاک ۷، تلفن: ۱۸-۶۶۵۶۶۵۰۹

نوپردازان: تهران، خیابان لیافی نژاد، بین اردیبهشت و فروردین، پلاک ۲۳۸

تلفن: ۶۶۴۱۴۳۷۲-۶۶۴۱۳۵۱۵-۶۶۴۱۱۱۷۳-۶۶۴۹۴۴۰۹

WWW.Ketabiran.ir

فروش اینترنتی

مقدمه

با وجود آنکه مهمترین عوامل اثرگذار بر بازده‌های عاطفی یادگیری دانش‌آموزان از سنخ آموخته‌های غیرمدون، غیر مشهود، غیر عمدی و پیش‌بینی نشده است و اکثر صاحب نظران از جمله جکسون (۱۹۶۸) اسنایدر (۱۹۷۰) بلوم (۱۹۸۲) گوردون (۱۹۸۵) آیزنر (۱۹۹۴) ماریانی (۲۰۰۱) سیتون (۲۰۰۲) لیه‌سی و لاسون (۲۰۰۸)، اسمیت مونتگومری (۲۰۰۸) و بیان‌فر (۲۰۱۳) گستردگی، پایداری و ماندگاری آموخته‌های به ظاهر خاموش، و پنهان را در شکل‌گیری فرایندها و فرآورده‌های یادگیری بیشتر از برنامه‌های درسی آشکار می‌دانند، لیکن اکثر کتاب‌ها و مطالعات انجام شده در قلمرو برنامه‌های درسی آشکار و رسم شده و کتابی به مطالعه پیرامون آثار برنامه درسی پنهان بر بازده‌های عاطفی یادگیری و یادگیری‌های نامرئی دانش‌آموزان پرداخته است. بنابراین ضرورت جستجو و تعمق در خصوص آثار این برنامه‌ها و آن‌ها که شکافی یک جعبه سیاه آموزشی احساس می‌شود، مهمترین ضرورت این کتاب برای دست‌اندرکاران تعلیم و تربیت، سیاست‌گذاران، اصلاح‌گران، مدیران و معلمان دعوت به ژرف‌اندیشی در جریان تعلیم و تربیت و پرهیز از ساده‌پنداری و سطحی‌نگری است. در این ژرف‌اندیشی، باید از لایه‌های سطحی اتفاقی که در جریان تعلیم و تربیت و در کلاس‌های درس و مدرسه رخ می‌دهد عبور کرد و به عمق این اتفاقات بر بازده‌های عاطفی و یادگیری‌های واقعی دانش‌آموزان پی‌برد. اگر با دقت به عمق تجربیاتی که دانش‌آموزان در مدارس به آن‌ها دست می‌یابند، نگریسته شود، دیده خواهد شد که آن‌ها چیزهای زیادی را نیز یاد گرفته‌اند و اتفاقات دیگری نیز در مدرسه افتاده است که مطابق با اراده و خواست مدیران مدارس و سیستم آموزش و پرورش نبوده و تدبیر خاصی برای جلوگیری از این نوع یادگیری‌ها پیش‌بینی نشده است. برخی از این یادگیری‌ها موجب تغییر نگرش‌های دانش‌آموزان نسبت به برخی از مفاهیم درسی، مدرسه، خودپنداره تحصیلی و یادگیری مدرسه‌ای شده است.

از طرف دیگر اهمیت بررسی آثار برنامه درسی پنهان، به دلیل ماندگاری و پایداری یادگیری‌هایی است که تولید می‌کند. اتفاقات طرح‌ریزی نشده و طلب و اراده نشده، چون از طریق حضور بسیار عمیق وجودی دانش‌آموزان در بطن و متن موقعیت‌های تربیتی و در بافت پیام‌های مختلفی که در محیط وجود دارد، رخ داده، درک، دریافت و درونی می‌شود و عواطف دانش‌آموزان را درگیر می‌سازد. لذا این نوع یادگیری‌ها، بسیار ماندگارتر و پایدارتر از یادگیری‌هایی است که معطوف به برنامه درسی رسمی و صریح است. از این روی، اهمیت بررسی آثار برنامه درسی پنهان در مقوله‌ی پایداری،

ماندگاری و اثرگذاری بر بازده‌های عاطفی یادگیری و یادگیری‌های واقعی دانش‌آموزان است. یعنی چیزی که شاید به عنوان میراث دوران تحصیل در تمام عمر به همراه خود داشته باشند. بنابراین هدف از نوشتن این کتاب‌شناسایی و کالبد شکافی آثار این جعبه سیاه آموزشی، یعنی برنامه درسی پنهان است. این کتاب می‌تواند به عنوان یک ابزار تربیتی، در خدمت دست‌اندرکاران تعلیم و تربیت، سیاست‌گذاران، اصلاح‌گران، مدیران و حتی معلمان قرار گیرد و آن‌ها را از این ساده اندیشی که شاگردان به مثابه تخته سنگ‌های نانوشته‌ای هستند که می‌توان عمل حکاکی را بر روی آن‌ها انجام داد و تنها آثار مسمی بر روی آن‌ها حک کرد، بر حذر داشت و این پیام را به آن‌ها داد که هر هدف رفتاری، هر تصمیم تربیتی، هر روش تربیتی و هر رفتاری که آن‌ها انجام می‌دهند به‌طور مستقیم و یا غیرمستقیم بر روی بازده‌های عاطفی یادگیری و یادگیری‌های واقعی دانش‌آموزان اثرگذار است.

دست‌اندرکاران تعلیم و تربیت با شناسایی آثار این برنامه می‌توانند واقعیت‌های درونی این جعبه سیاه را بهتر تحلیل نموده و با همکاری افق بینشان را از اتفاقاتی که در کلاس‌های درس و مدارس رخ می‌دهد وسیع‌تر شود و با به‌کارگیری این آگاهی در ارائه شده در جهت کاهش آثار منفی این برنامه می‌توانند به طراحی محیط‌های آموزشی مطلوب و پیرامون دانش‌آموزانی با ویژگی‌های عاطفی مثبت‌تر و علاقمندتر به یادگیری عمیق موضوعات درسی بپردازند. دانش‌آموزانی که تنها هدف آنها افزایش نمرات پیشرفت تحصیلی و ارتقاء به پایه‌های بالاتر تحصیلی باشد. کتاب حاضر که اثر برنامه درسی پنهان بر بازده‌های عاطفی یادگیری و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان را بررسی می‌کند، از پنج فصل تشکیل شده است.

در فصل اول با عنوان برنامه درسی پنهان "مفاهیم نظری" مؤلفین به کالبدشکافی مفاهیم بنیادی در این برنامه پرداخته‌اند. پس از ارائه دیدگاه‌ها و نظریات بنیادی در این زمینه، تحقیقات انجام شده را مورد نقد و بررسی قرار داده‌اند.

فصل دوم با عنوان بازده‌های عاطفی یادگیری "مفاهیم و نظریات" به بازده‌های عاطفی و اهمیت این سازه بیان شده و در انتهای فصل، پژوهش‌های انجام شده در ارتباط با این سازه مطرح شده است.

فصل سوم و چهارم با عناوین برنامه درسی پنهان و بازده‌های عاطفی یادگیری، برنامه درسی پنهان و پیشرفت تحصیلی، مؤلفین با روش آمیخته (کمی و کیفی) و با ابزار مشاهده به روش واقعه نگاری، مقیاس درجه‌بندی، مصاحبه با روش سوالات باز استاندارد شده، گفتگوهای غیررسمی و پرسشنامه محقق ساخته به بررسی اثرات برنامه درسی پنهان بر بازده‌های عاطفی یادگیری و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان پرداخته‌اند.

لازم به ذکر است که جهت ساخت ابزار سنجش برنامه درسی پنهان و بازده‌های عاطفی یادگیری مؤلفین پس از بررسی نظریه‌ها و دیدگاه‌ها در این زمینه و ساخت ابزار مقدماتی، جهت تعیین روایی محتوایی و صوری ابزار از نظر آساتید و صاحب‌نظران رشته‌های برنامه‌ریزی درسی و روان‌شناسی تربیتی و جهت تایید روایی سازه از تحلیل عاملی و برای تایید پایایی از روش ضریب آلفای کراباخ استفاده کردند.

مؤلفین در این کتاب جهت بررسی آثار برنامه درسی پنهان، این برنامه را به هشت خرده مؤلفه تقسیم کردند. در این دو فصل اثر هر خرده مؤلفه بر خرده مؤلفه‌های بازده‌های عاطفی یادگیری و بر یادگیری واقعی و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان با توجه به رویکردهای برنامه‌ریزی درسی و روان‌شناسی یادگیری مورد بحث و بررسی قرار گرفته است.

در فصل پنجم با عنوان فرایند طراحی مدل و ارائه مدل پیشنهادی با توجه به یافته‌های حاصل شده از تجزیه و تحلیل کیفی داده‌ها و با استفاده از نظریات و رویکردهای برنامه درسی و روان‌شناسی یادگیری مدل جهت کاهش آثار اکتشافی منفی برنامه درسی پنهان و افزایش آثار اکتشافی مثبت آن بر بازده‌های عاطفی یادگیری پیشنهاد شده است. مدل پیشنهادی دربرگیرنده هشت مؤلفه اصلی است. این مؤلفه‌ها به ترتیب عبارتند از: ۱- مبانی نظری ۲- فلسفه ۳- متغیرهای زیربنایی ۴- ابعاد ۵- اهداف ۶- اصول و روش ۷- ابزار ۸- نظام بازخورد و ارزشیابی.

فاطمه بیان‌فر

حسین ملکی

فهرست

فصل اول	برنامه درسی پنهان «مفاهیم و نظریه‌ها»	۱
۱-۱	انواع برنامه درسی	۱
۲-۱	کالبد شکافی مفاهیم بنیادی در برنامه درسی پنهان	۵
۱-۲-۱	مفهوم برنامه درسی پنهان	۵
۲-۲-۱	وجه مشترک تعاریف برنامه درسی پنهان	۱۲
۳-۲-۱	وجه متفاوت تعاریف برنامه درسی پنهان	۱۳
۳-۱	نظریه‌های برنامه درسی پنهان	۱۹
۴-۱	خلاصه نظریه‌های برنامه درسی پنهان	۲۶
۵-۱	طبقه‌بندی و تحلیل ابعاد مختلف برنامه درسی پنهان	۲۸
۶-۱	نخستین دوره از تحقیقات انجام شده در رابطه با برنامه درسی پنهان	۲۹
۱-۶-۱	برنامه درسی پنهان به منزله نتیجه	۲۹
۲-۶-۱	برنامه درسی پنهان به منزله زمینه	۳۰
۳-۶-۱	برنامه درسی پنهان به منزله فرایند	۳۱
۷-۱	دومین دوره تحقیق درباره برنامه درسی پنهان: نقدهای مفهومی «برنامه درسی پنهان»	۳۱
۸-۱	احتمالات و روندهای نو	۳۳
۹-۱	عوامل مؤثر در شکل‌گیری برنامه درسی پنهان	۳۴
۱-۹-۱	چگونگی ارتباط متقابل افراد در مدرسه	۳۴
۲-۹-۱	ساختار سازمانی مدرسه	۳۵
۳-۹-۱	ساختار فیزیکی مدرسه و کلاس درس	۳۶
۱۰-۱	بررسی پژوهش‌های انجام شده در رابطه با	
۳۷	برنامه درسی پنهان در ایران و سایر کشورها	

فصل دوم بازده‌های عاطفی یادگیری «مفاهیم و نظریه» ۴۱

۴۱	۱-۲ بازده‌های عاطفی یادگیری
۴۲	۱-۱-۲ بازده‌های عاطفی یادگیری در نظریه آموزشی بلوم
۴۴	۲-۱-۲ عاطفه مربوط به موضوع درسی
۴۶	۳-۱-۲ عاطفه مربوط به آموزشگاه (مدرسه)
۴۹	۴-۱-۲ خود پنداره تحصیلی
۵۰	۵-۲ اهمیت بازده‌های عاطفی یادگیری
۵۱	۶-۲ بررسی پژوهش‌های انجام شده در رابطه با بازده‌های عاطفی یادگیری

فصل سوم درسی پنهان و بازده‌های عاطفی یادگیری دانش‌آموزان ۵۷

۵۷	۱-۳ مقدمه
۵۸	۲-۳ تعاملات معلم با دانش‌آموزان
۶۳	۳-۳ تعاملات کارکنان مدرسه با دانش‌آموزان و تعاملات کارکنان مدرسه با یکدیگر
۷۰	۴-۳ تعاملات دانش‌آموزان با یکدیگر
۷۴	۵-۳ شیوه‌های تدریس و ارزشیابی معلم‌ها
۸۱	۶-۳ محتوای کتاب‌های درسی
۸۷	۷-۳ قوانین و مقررات مدرسه
۹۲	۸-۳ قوانین و مقررات لباس پوشیدن و وضعیت ظاهری معلم‌ها و دانش‌آموزان
۹۶	۹-۳ امکانات فیزیکی مدرسه

فصل چهارم برنامه درسی پنهان و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان ۱۰۵

۱۰۵	۱-۴ مقدمه
۱۰۶	۲-۴ تعاملات معلم با دانش‌آموزان
۱۱۳	۳-۴ تعاملات کارکنان مدرسه با دانش‌آموزان و تعاملات کارکنان مدرسه با یکدیگر
۱۲۴	۴-۴ تعاملات دانش‌آموزان با یکدیگر
۱۲۷	۵-۴ شیوه‌های تدریس و ارزشیابی معلم‌ها
۱۳۶	۶-۴ محتوای کتاب‌های درسی
۱۳۸	۷-۴ قوانین و مقررات مدرسه
۱۴۲	۸-۴ قوانین و مقررات لباس پوشیدن و وضعیت ظاهری معلم‌ها و دانش‌آموزان
۱۴۵	۹-۴ امکانات فیزیکی مدرسه
۱۵۰	۱۰-۴ بحث و نتیجه‌گیری

فصل پنجم	فرایند طراحی مدل و ارائه مدل پیشنهادی	۱۵۳
۱-۵	مقدمه	۱۵۳
۲-۵	مبانی نظری مدل پیشنهادی	۱۵۶
۳-۵	فلسفه مدل پیشنهادی	۱۵۸
۴-۵	متغیرهای زیربنایی مدل پیشنهادی	۱۵۸
۵-۵	ابعاد مدل پیشنهادی	۱۵۸
	بعد روان‌شناختی	۱۵۸
	بعد جامعه‌شناختی	۱۵۹
	بعد سیاسی	۱۶۰
	بعد دینی اخلاقی	۱۶۱
۶-۵	اهداف مدل پیشنهادی	۱۶۲
۷-۵	اصول و روش‌های مدل پیشنهادی	۱۶۳
	اصل ۱ تنوع روش‌های ارزشیابی	۱۶۳
	اصل ۲ تنوع روش‌های ارزش‌انگیزی	۱۶۳
	اصل ۳ تعادل بین نقش معلم و یادگیرنده در فرایند آموزش	۱۶۴
	اصل ۴ با ارزش بودن همه مواد درسی	۱۶۴
	اصل ۵ ضرورت ایجاد محیط‌های سالم و فضاهای مناسب یادگیری	۱۶۵
	اصل ۶ ضرورت به کارگیری روش‌ها و اصول تغذیه	۱۶۵
	رفتار در اداره کلاس‌های درس و مدرسه	۱۶۵
	اصل ۷ ضرورت طراحی و تنظیم محیط‌های آموزشی مطلوب	۱۶۵
	اصل ۸ توجه به تأثیر ویژگی‌های فیزیکی بر عملکرد و احساسات دانش‌آموزان	۱۶۶
	اصل ۹ توجه به تأثیر امکانات فیزیکی مدرسه بر نگرش دانش‌آموزان نسبت به مدرسه	۱۶۶
	اصل ۱۰ ضرورت آشنایی کارکنان آموزشی هر دوره تحصیلی	۱۶۶
	با ویژگی‌های روانشناختی دانش‌آموزان آن دوره	۱۶۶
	اصل ۱۱ توجه به فعالیت‌های فوق برنامه جهت رشد و پرورش هوش و استعداد همه جانبه دانش‌آموزان	۱۶۷
	اصل ۱۲ توجه به تأثیر انگیزش بر فرایند یادگیری دانش‌آموزان	۱۶۷
۸-۵	مراحل اجرای مدل پیشنهادی	۱۶۸
۹-۵	نظام ارزشیابی و بازخورد مدل پیشنهادی	۱۶۹

۱۷۵	منابع و مأخذ
۱۸۷	واژه‌نامه
۱۹۱	نمایه
۱۹۵	نام‌نامه

www.ketab.ir